

“ЙОГО НОВЕЛИ — ЯК НАЙКРАЩІ НАРОДНІ ПІСНІ”

140-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА І ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

Володимир
ГНАТЮК

Щира дружба і плідна праця єднали Володимира Гнатюка з новелістом Василем Стефаником до останніх хвилин життя академіка-земляка, що засвідчують багате листування між ними та видання творів письменника, що здійснив учений.

Володимир Гнатюк зі Львова 1 січня 1900 року пише Василеві Стефанику до Русова, що пересилає йому листа Бориса Грінченка. Запитує його, чи має він для “Літературно-наукового вістника” нові твори.

Василь
СТЕФАНИК

3 травня 1900 року Володимир Гнатюк пише до Києва редакторів “Літературно-наукового вістника”, що дав В. Стефаникові 10 злотих як частину гонорару за його майбутні твори. “Стефаник хотів, властиво, 100 злотих, а за те обіцяв нам дати драму, яку тепер пише (йдеться про драму “Палій”. — О. Ч., Р. Ч.) і кілька коротких оповідань”. Василь Стефаник 13 травня 1900 р. пише Володимирові Гнатюкові до Львова, що виїжджає з Кракова, а тому просить сюди не присилати книжки [невідомо, які саме. — О. Ч., Р. Ч.]. Мовляв, буде у Львові й сам забере їх.

Леся Українка з Києва 17 жовтня 1900 року повідомляє сестрі Ользі, що попросить Володимира Гнатюка надіслати зі Львова твори Кобилянської і Василя Стефаника, які Ольга мала намір перекласти російською мовою.

Володимир Гнатюк пише замітку “Переклади українських творів”, в якій йдеться про переклади творів Василя Стефаника, Марка Кропивницького, Олександра Кониського іноземними мовами і публікує її в “Літературно-науковому вістнику” (Львів, 1900, Т. 12, Кн. 12, розділ “Хроніка і бібліографія”, с. 184). 22 листопада 1900 р. Володимир Гнатюк пише новелістові листа, в якому висловлює стурбованість його хворобою, а також прохання, щоби Василь Стефаник прислав до своєї збірки “Дорога”, коректуру якої засилає для прочитання, ще кілька творів, а саме: “Люту зиму”, “Янка” і “Фросину” [доля цих творів письменника невідома — О. Ч., Р. Ч.]. “Тоді певно вийшло б на 8 арк., коли між ними є яка так завелика, як “Клен [ові] листки”. Якщо Василь Стефаник не додасть нових творів, збірка вийде без них. Книжка повинна вийти наступного тижня. І просить Володимир Гнатюк письменника прислати “... щось із лірики”.

На початку грудня 1900 р. Василь Стефаник пише Володимирові Гнатюку, що в сигнальному примірникові його збірки “Дорога” на с. 16 в новелі “Вістуні” випадково пропущено кілька рядків: між словами “з новим” і “не знати” хибує цілий уступ сеї новели... Просить, щоби після останньої сторінки книжки зробити вставку, навести пропущені рядки або, в крайньому разі, сповістити читачів про помилки через “Літературно-науковий вістник”, надрукувавши в цьому журналі й той уривок, що випав.

Наприкінці липня 1901 р. Іван Франко, Володимир Гнатюк, Лесь Мартович та інші знайомі Василя Стефаника надіслали йому до Піщан привітання — гумористичну пош-

тову картку. Рукою невідомого на картці написано: "Мартович з розпуки за Вами дві ночі не спить, лиш гаяє по Городку". Володимир Гнатюк пише замітку "Sonntagblatt" про переклад новели "Скін" Василя Стефаника німецькою мовою, що здійснив І. Франко й опублікував її в "Літературно-науковому вістнику" (Львів, 1901, Т. 16, Кн. 10, розділ "Хроніка і бібліографія", с. 3). Володимир Гнатюк як відповідальний редактор "Українсько-руської видавничої спілки" в її Першій серії "Літературно-наукова бібліотека", Ч. 26 у 1901 році видає збірку новел "Дорога" Василя Стефаника.

5 травня 1903 р. з Русова Василь Стефаник пише листа Михайлові Мочульському і просить його переказати Володимирові Гнатюку, що незабаром вишле "Українсько-руській видавничій спілці" твори для нової збірки. Володимир Гнатюк написав замітку "Відчит" про доповідь у Кракові Богдана Лепкого про Василя Стефаника і публікує її в "Літературно-науковому вістнику" (Львів, 1903, Т. 22, Кн. 5, розділ "Хроніка і бібліографія", с. 152). Незабаром учений знову пише замітку – "Переклади з української мови", в якій йдеться про переклади творів Василя Стефаника словацькою мовою, та публікує її в "Літературно-науковому вістнику" (Львів, 1903, Т. 22, Кн. 6, розділ "Хроніка і бібліографія", с. 230). Також у "Літературно-науковому вістнику" (Львів, 1904, Т. 28, Кн. 12, розділ "Хроніка і бібліографія", с. 225) вчений публікує свою замітку "Переклади з української мови", в якій аналізує переклади творів Тараса Шевченка, Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника іноземними мовами.

У листі від 29 січня 1905 р. зі села Стецева Василь Стефаник звертається до Володимира Гнатюка з проханням прийняти його на посаду бібліотекаря в бібліотеці Наукового товариства імені Шевченка у Львові: "... бажав би приступити до роботи 1 квітня або навіть 1 березня" [з невідомих причин Василь Стефаник не влаштувався на цю посаду. – *О. Ч., Р. Ч.*]. У квітні "Літературно-науковий вістник" (Львів, 1905, Т. 30, Кн. 4, с. 95) надрукував короткий відгук Володимира Гнатюка на збірку оповідань "Моє слово", яку Володимир Гнатюк видав у Першій серії, Ч. 86 "Українсько-руської видавничої спілки". Назвавши всі твори, що увійшли до збірки, Володимир Гнатюк пише: "Дві збірки оповідань Василя Стефаника "Синя книжечка" і "Камінний хрест" давно вже розійшлися в продажу. Супроти того "Вид[авнича] спілка піднялася нового їх накладу разом в отчій книжці на прегарному папері, з портретом автора, збільшивши їх іще оповіданням "Моє слово", друкованим у "Літературно-науковому вістнику", та новим оповіданням під н[азвою] "Суд". Оповідання уложені в таким порядку, як повставали, що важно знати всім дослідникам творчості автора".

25 червня 1908 р. з Відня Василь Стефаник сповіщає Володимира Гнатюка, що 25 червня цього року він вніс у парламент інтерпеляцію з приводу конфіскації львівським прокурором статей у "ЛНВ". Урядовий комісар парламенту обіцяв оголосити інтерпеляцію на сесії парламенту 26 червня. Пише, що зайде в редакцію [очевидно "ЛНВ". – *О. Ч., Р. Ч.*] й обміркує справу про друкування своїх новел. Михайло Коцюбинський у листі 25 грудня 1908 р. з Чернігова просить Володимира Гнатюка подати йому адресу Василя Стефаника.

17 листопада 1909 р. Михайло Коцюбинський повідомляє Володимирові Гнатюку про свої справи, запитує, чому мовчить Василь Стефаник. "Хвалився мені, що восени видасть нову збірку оповід[ань], а тим часом нічого не чути. А жаль..." Володимир Гнатюк 18 грудня 1909 р., відповідаючи зі Львова на листа Михайла Коцюбинського від 11 листопада 1909 р., повідомляє, що Василь Стефаник не друкує нічого, що він "дуже добрий і милий чоловік у розмові", але радить старатися "з дуже великою обережністю" до його обіцянки видати нову збірку новел. Навіть, коли б він написав нові твори, то роздумував би, чи подати їх до друку.

Відозву до громадськості обох частин України "Українці! В р. 1913 минає сорок літ, як виступив на літературне поле найбільший письменник Галицької України Іван Франко" зі закликом зібрати гроші на ювілейний дарунок Каменяреві з нагоди 40-річчя його літературної праці, надруковану в львівській газеті "Діло" (1912, № 33, 10 люто-

го (28 січня), с. 3), підписала група українських письменників, діячів науки і культури, серед яких Володимир Гнатюк, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Василь Стефаник, Іван Труш та інші.

Василь Стефаник, уражений смертю Михайла Коцюбинського, 25 квітня 1913 р. надіслав до Чернігова родині покійного письменника співчутливого листа. Київська газета "Рада" 6 травня 1913 р. (№ 92, с. 3) подала інформацію, що рідні покійного письменника Михайла Коцюбинського надіслали співчутливі листи Володимир Гнатюк, Марко Черемшина, Василь Стефаник та інші українські діячі Галичини.

Друге видання збірки новел "Синя книжечка" Василя Стефаника побачило світ у київському видавництві "Відродження" (1914, № 22, с. 56) з портретом автора, біографічною довідкою і короткою статтею Володимира Гнатюка "Кілька уваг про мову творів В. Стефаника" (с. 5–9). До цієї збірки увійшли всі твори письменника, за винятком новели "Портрет". Наприкінці книжки подано "Пояснення менше зрозумілих слів" [оригінал цієї збірки від 1 вересня 1968 р. експонований у третій кімнаті господи вченого. – О. Ч., Р. Ч.]. У біографічній довідці збірки наведено уривок зі статті невідомого автора, в якій про В. Стефаника сказано: "Про його твори не може бути двох осудів. Як психолог мужицької душі він не має собі рівного в нашій літературі, він випередив чи не всіх, хто писав про село. Взявши в основу текст першої збірки новел "Синя книжечка" Василя Стефаника, як упорядник і редактор другої збірки Володимир Гнатюк вніс у мову творів деякі поправки, що були зроблені у збірці новел Василя Стефаника "Моє слово" (Львів, 1905), котра вийшла за його участю в "Українсько-руській видавничій спілці". З цих нотаток Володимира Гнатюка про мову письменника видно, що вміщені в кінці збірки "Пояснення менше зрозумілих слів" належить йому.

У листі зі Львова 23 березня 1922 року Володимир Гнатюк до Василя Стефаника запрошує його надіслати свої твори до "Літературно-наукового вістника", зокрема до травневого номера [письменник надіслав оповідання "Сини". – О. Ч., Р. Ч.], водночас просить дати дозвіл на вміщення в журналі його прізвища серед авторів. "Програма [журналу] (така, як давня) і проспект будуть надруковані в часописах і розіслані всім співробітникам", – пише Володимир Гнатюк. А редакція "ЛНВ" платитиме Василеві Стефаникові за його твори гонорар. 31 березня Володимир Гнатюк повідомляє Василеві Стефанику, що те оповідання, яке він читав йому, не може увійти до календаря, котрий готують до друку у Львові, бо надіслане запізно. Тому радить передати цей твір до "Літературно-наукового вістника". Тут оповідання [йдеться про "Сини". – О. Ч., Р. Ч.] надруковано ще цього року, бо хто знає, чи виходитиме "ЛНВ" наступного року – зростає дефіцит, а покривати нема кому. Дуже хотів би почути думку Василя Стефаника про наш "ЛНВ".

Різно пояснюють кільканадцятилітню перерву в творчості В. Стефаника. Одні казали, що він виписався, інші шукали причини в тому, що письменник "відхорував" кожен акт своєї творчості. Влітку 1922 року Василь Стефаник привіз для одного львівського журналу своє оповідання "Сини" і в хаті Володимира Гнатюка прочитав його при чотирьох особах. Один із присутніх згадував, що такого читання йому ще ніколи в житті не доводилося чути. Він, зокрема, зазначив: "Це, сказав би я, було якесь несамовите видовище, своєю страшною експресією, своєю трагіком. Стефаник валив кулаком у стіл, дер волосся на голові, гукав, тяжко переживаючи те, що читав. Годі просто описати ту цікаву, зворушливу, незвичайну картину. Скінчив видимо перемучений. Ми були ще довго під сильним враженням його читання. Тоді-то й розповів нам Стефаник, чому він так мало пише, але ми вже з читання знали, чому. Він при творенні страшенно переживає кожну річ, він терпить разом із своїми персонажами. Пишучи, роздирає-кривавить Стефаник своє серце й, скінчивши, мусить відхорувати кожну свою річ".

Василь Стефаник із Русова 7 вересня 1922 р. повідомляє Володимирові Гнатюку,

що надішло йому для публікації в “Літературно-науковому вістнику” оповідання, коли для цього не знайдеться місця в календарі [очевидно, “Громада”. – *О. Ч., Р. Ч.*], куди він його передав до друку. “Літературно-науковий вістник”, як для нього, “презентується добре, хоча трохи хаотично. Замало в нім праць з великої України”. Пише, що дехто звинувачує його в тому, що друкує свої твори у “Літературно-науковому вістнику”. Він сам не вдоволений із того, що своїми творами, опублікованими в цьому виданні, дає підстави для неприємних для нього розмов. “...Пускати в слизьку мряку сплетень мої твори – мені досить тяжко. Тим більше, що поки вони в мене, то я не бачу в них хиб...”

17 вересня 1923 р. з Праги чеський письменник Рудольф Гулка сповіщає Володимира Гнатюка, що має намір видати в перекладі “Тіні забутих предків” Михайла Коцюбинського, збірки новел Василя Стефаника “Синя книжечка” і “Дорога”, “Нечитальник” Леся Мартовича. 15 жовтня 1923 р. з Праги Рудольф Гулка сповіщає Володимирові Гнатюку, що має нові переклади новел Василя Стефаника зі збірки “Синя книжечка” і “Дорога”, шкодує, що не зміг дістати збірки “Моє слово”.

Рудольф Гулка з Праги 13 листопада 1923 р. пише Василю Стефаникові до Русова, що перекладає його твори чеською мовою. Вже переклав збірку “Синя книжечка”, а також деякі новели зі збірки “Дорога”. Просить дати письмовий дозвіл на видання цих перекладів, а також порадити, як йому роздобути збірку “Моє слово”, бо її нема. “Берусь до сеї праці не із матеріальних користей, а лише, щоб познайомити наше громадянство з визначними творами української літератури”. Зауважує, що вийшла в його перекладі збірка Гната Хоткевича “Гірські акварелі”, що готує переклади творів Леся Мартовича й Марка Черемшини. Листується з цього приводу з Володимиром Гнатюком, за допомогою якого “дістав багато матеріалу”.

1 грудня 1925 р. Володимир Гнатюк зі Львова сповіщає Василя Стефаника, що він випадково довідався про підготовку до друку нової збірки його творів, у яку ввійшли три нових, досі не опублікованих нариси. Запитує, чи не погодиться Василь Стефаник передати один нарис до “Літературно-наукового вістника”, звідкіля його можна буде передрукувати в збірці. Нагадує, що Василь Стефаник уже давно не був у Львові, варто б приїхати. Василь Стефаник 12 грудня 1925 р. з Коломиї повідомляє Володимира Гнатюка що до першого номера “Літературно-наукового вістника” [1926 року. – *О. Ч., Р. Ч.*] нічого не встигне надіслати, зате надішло до лютневого номера. Гадає, що скоро побачить Володимира Гнатюка.

25 березня 1926 року з Києва критик Михайло Могилянський дякує Володимирові Гнатюку за книжку Василя Стефаника [“Земля”. – *О. Ч., Р. Ч.*]. “Стефаника так у нас поважає і любить читач, що 1-2 тисячі примірників пройшли б дуже легко, але вислати сюди таку кількість львівського накладу – це операція нездійснима. Про нове видання Стефаникових творів у Харкові нічого не чув, але в журналі “Червоний шлях” Могилянський вичитав, що вже вийшла книжечка Василя Стефаника “Оповідання”. Пише, що кілька днів тому дійшла до них неясна звістка про важкий матеріальний стан Василя Стефаника, вживають заходів, щоби допомогти йому. 2 червня 1926 р. з Києва Михайло Могилянський пише Володимирові Гнатюкові про літературний вечір, присвячений Василеві Стефаникові. “Після моєї коротенької доповіді читали з “Землі” – Косинка та Д. Тась (мій син)”.

Отже, дружба обох геніїв українського народу, без сумніву, сприяла їхньому взаємозбагаченню, примноженню вкладу в духовний розвій нації.

*Остап ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ,
заслужений працівник культури України,
лауреат Всеукраїнських премій імені Павла Чубинського,
Володимира Гнатюка і Братів Богдана та Левка Лепких,
член НТШ, НСКУ, НСЖУ;
Романа ЧЕРЕМШИНСЬКА,
відмінник освіти України, член НТШ, НСКУ, НСЖУ.*